

Studium

Původní plány

Při studijním pobytu v Heidelbergu jsem se původně plánoval věnovat současné německé situaci vzájemných vztahů křesťanů, Židů a muslimů. Abych své hledání také teoreticky podbudoval, hledal jsem vhodné přednášky jak na teologické fakultě, tak také na Hochschule für Jüdische Studien. Nakonec jsem se zapsal celkem do 7 kurzů. Kurzy byly dosti náročné - na každou hodinu bylo třeba číst články v rozsahu 10 – 40 stran, německy a hebrejsky. Na závěr jsem se rozhodl místo zkoušek vyžádat si rozhovor s každým vyučujícím. Všechny tyto rozhovory byly zdařilé, některé měly opravdu podobu zkoušky.

Na teologické fakultě jsem navštěvoval 3 kurzy, o kterých jsem se domníval, že se budou obsahově doplňovat:

- (1.) Interreligiosita v Diakonii (prof. Johannes Eurich) Německá společnost se v posledních 20 letech zásadně proměnila. V Německu představují křesťané již menšinu obyvatel, za to přibýlo také členů ostatních náboženství. Nesouvisí to jen s migrací, protože 55% přistěhovalců jsou křesťané. Znamená to ovšem, že dnes mezi zaměstnanci diakonie je také mnoho nekřesťanů. I mezi klienty diakonie jsou příznivci všech náboženství, a samozřejmě také agnostici. Tuto náboženskou pestrost je třeba brát vážně, aby diakonie mohla dobře plnit svou funkci.
- (2.) Uvedení do interkulturní teologie (Prof. Michael Bergunder) - četba spojená s důkladnou diskuzí několika základních článků, zaměřená na to, co je to náboženská identita, jak se projevuje a co jí ovlivňuje.
- (3.) Uvedení do religionistiky (Prof. Michael Bergunder) - důkladné uvedení do vědy o náboženství, spojené s reflexí možností studia náboženství. Pro mě zajímavým tématem byla například otázka kolonialismu, orientalismu, postkolonialismu. Konkrétními náboženstvími, jímž se přednášky zabývaly, byli islám, hinduismus, buddhismus a křesťanství, s exkurzemi do esoteriky a letničního hnutí. Poněkud mi zde chyběl judaismus.

Na Hochschule für jüdische Studien jsem navštěvoval cvičení „Židovský fundamentalismus a extremismus v Izraeli: ideologické základy a projevy“ (Prof. Ronen Reichman), popisující vývoj židovského náboženského fundamentalismu, který je poměrně novým jevem – známý výrok חֲדָשׁ אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה „novinky Tóra zakazuje“ – pochází teprve od bratislavského rabína Moše Sofera z počátku 19. století. Na mnoha příkladech bylo ilustrováno, jak se počáteční - třeba zajímavé - teorie mění v současnosti v politice premiéra Benjamina Netanjahua v praxi, propojující pravicový populismus s fundamentalistickou agendou ultraordoxie, která se vzdaluje od humanistických základů judaismu a ohrožuje budoucnost země.

Druhým předmětem na Hochschule byl proseminář „Tato a ona jsou slova živého Boha: rabínský diskurz o diskurzu neboli uvedení do kultury židovské argumentace“ (Prof. Ronen Reichman). Proseminář sledoval na mnoha zajímavých příkladech z různých období židovských dějin to, jakým způsobem rabíni reflektovali fenomén kontroverze. Vycházelo se přitom ze stejnojmenné knihy Aviho Shagii, zabývající se systematicky studiem a analýzou výroku „Tato a tato jsou slova živého Boha“ v potalmudické literatuře. Sám jsem připravil příspěvek o knize rabiho Jom Tova Lipmana z Mülhausenu Sefer Hanicachon. Lipman žil ve 14. a 15. století v Praze a jeho kniha je mimo jiné ostrou polemikou s křesťanstvím a s karaismem.

Nedlouho po začátku semestru jsem přibral ještě dva předměty na teologické fakultě: (1.) Znalost Starého zákona (Charlotte Kupski) - tento předmět v menším míře přednáším i v Praze. Během jednoho semestru měli studenti za úkol přečíst celý Starý zákon. Přednášky paní Kupski – doktorandky věnující se asyriologii – byly svěží, vtipné, rychlé a velmi interaktivní.

(2.) Druhým předmětem byla přednáška „Dietrich Bonhoeffer - Vize církve jako církve pro druhé“. Tato přednáška, která začínala společnou polední modlitbou v kostele, pro mě měla i významný osobní rozměr - profesor Christian Möller, který ji vedl, mě dvakrát pozval k sobě na návštěvu domů. V průběhu semestru zemřela jeho žena, a tak jsem byl i na jejím pohřbu. Byl to jediný předmět, na který jsem si četl srovnávací texty v češtině – z Prahy jsem si přivezl Bonhoefferovy knihy.

Kromě toho jsem navštěvoval různé další jednotlivé přednášky, někdy i nahodile se setkával a hovořil se zajímavými osobnostmi (Prof. Michael Welker, přímý žák Jürgena Moltmanna, který mě navedl na teologii Minjung) a zúčastnil se třídního semináře v Bad Herrenalbu o celosvětové misii a ekumeně, kde byly hosty zajímavé africké a indické skupiny místních křesťanů (poprvé jsem se setkal s moravskými bratry z Jihoafrické republiky).

Navštívil jsem také dvě uvedení knih, pořádané Dokumentačním a studijním centrem německých Sintů a Romů. Obě se zabývaly vztahy Romů a Židů za holocaustu a byly velmi zajímavé - a také je zajímavé, že obě uváděné knihy existují i v češtině (Trnková - Nolthe, Příběh Bertholda Epsteina a Jaskowitz Ari, Rain of Ash).

Pro doplnění o muslimský pohled jsem dvakrát navštívil muslimskou akademii v Heidelbergu, kde jsem byl velmi srdečně přijat Dr. Elvirou Bijedič. Dokonce jsme předběžně jednali – spolu s Petrem Sobalíkem z Diakonie, který byl právě na návštěvě - o možné návštěvě skupiny mládeže z Heidelbergu v Praze.

Studium znamená také číst si knihy. Četl jsem dost, dva kufry knih jsem do Heidelbergu přivezl (jeden jako knižní dar Muzea romské kultury v Brně Dokumentačnímu a studijnímu centru Sinti a Romů v Heidelbergu), a dva kufry knih si také odvážím. Uvědomil jsem si také potřebu modernizace studia – většinu textů jsem četl na počítači, začal jsem v menší míře i využívat umělou inteligenci k pomoci s pochopením některých textů. I o umělé inteligenci platí to, co se v Čechách říká o ohni – je to dobrý sluha, ale zlý pán.

Z knih, jež mě tu zaujaly nejen obsahem, ale i grafickou úpravou, zde jmenuji alespoň dvě: Vielfalt leben, Werkbuch interkulturelle Öffnung (Život v rozmanitosti, pracovní sešit pro mezikulturní otevření se) a Wie geht es dir? Sechzig gezeichnete Gespräche nach dem 7. Oktober 2023 (Jak se ti daří? Šedesát rozhovorů převedených do komixu po 7. říjnu 2023).

Studijní část mého pobytu byla intenzivní, náročná, obohacující a velmi zajímavá.

Kontaktfarři a Morata Haus

Dobře prožít tento čas mi zásadním způsobem pomáhala zbývající část skupiny farářů v kontaktním studiu – bylo nás celkem 7 - 4 z Německa a 3 ze zahraničí (Maďarsko, Paraguay, ČR). Poměrně rychle mezi námi vznikly blízké a přátelské, skoro rodinné vztahy. Mnoho jsme žertovali, občas se také přátelsky poštuchovali kvůli Karlu Barthovi, který byl pro jedny symbolem zajímavé a aktuální teologie, pro druhé teologie Barthovými žáky fosilizované a ideologicky zneužívané.

Pravidelné společné programy, zajišťované studijní vedoucí Katrin König, stejně jako pobyt v Morata Haus s dokonalým servisem, krásným výhledem i knihovnou a kontaktem s místními studenty byl skoro bezvadný.

Bohoslužby, literární práce, reflexe a odpočinek

Ke kontaktnímu studiu teologů obvykle patří také účast na bohoslužbách, vedených druhými, psaní článků a knih, odpočinek a reflexe.

Duchovní domov jsem našel v akademické farnosti sv. Petra, kde jsem se pravidelně účastnil středečních ranních a nedělních dopoledních bohoslužeb. Podle možnosti jsem se účastnil také úterních ranních pobožností v našem domě, připravovaných studenty. Živou roli při těchto bohoslužbách hrála také tradiční liturgie. Pochopil jsem přitom nadšení pro liturgii, s nímž odsud dříve někteří studenti teologie přijeli do České republiky – a při snaze přenést něco z tohoto bohatství do domácího prostředí poté narazili v evangelických liturgicky strohých sborech.

Navštívil jsem také několik mimořádných bohoslužeb - např. vynikající jazzové bohoslužby v Řezně a bohoslužby s kázáním Mitri Raheba z Betléma. Důkladně jsem se vyptával na sociálně angažované farnosti v Heidelbergu, hovořil s členy a obhlížel jejich budovy. Někde se na aktivitách podílí významná část členů sboru, jinde převážně farář - tak jako je tomu i u nás... Setkal jsem se také se samozřejmou a hlubokou ekumenickou spoluprací – velikonoční vigílii v Heidelbergu slavili společně katolíci i evangelíci při bohoslužbě, která začala v evangelickém

kostele sv. Ducha a po průvodu městem skončila v Jezuitském kostele. Svatodušní bohoslužby se zúčastnily všechny oficiálnější heidelberské církve. Kostel společenství Archy v Neckargmündu postavili evangelíci a katolíci společně již před několika desetiletími, nejprve slavili paralelní bohoslužby a nyní slaví především společně.

Zamýšlené návštěvy židovských a muslimských bohoslužeb jsem již nestihl realizovat. Rád bych to dohnal alespoň v Praze.

Středy jsem měl vyhrazené na vlastní literární aktivitu – zpracovával jsem knihu korespondence starozákonníka a religionisty prof. Jana Hellera z Prahy (1925 – 2008). Řada zajímavých dopisů byla v němčině – Heller studoval v letech 1947/1948 v Basileji u Karla Bartha a v letech 1966 – 1968 přednášel jako Gastprofessor v západním i východním Berlíně. To mi umožňovalo srovnávat vlastní zážitky s popisem toho, jak to vypadalo ve dvou velmi odlišných německy mluvících místech v době klíčových okamžiků českých dějin (komunistický převrat, okupace vojsky Varšavského paktu).

V Heidelbergu jsem pobýval v době 80. výročí konce 2. světové války v Evropě. Překvapilo mě, jak je to zde stále aktuální téma – na univerzitě byla obsáhlá dvojdílná výstava, a také řada přednášek. Učitelé i mnozí jiní se v myšlenkách vraceli do doby nacistické diktatury. Vedlo mě to k vlastnímu přemýšlení, tentokrát nad vyrovnáním se s českou minulostí v komunistické diktatuře. Od jejího pádu už uběhlo také více než 36 let. Díky tomu, jak obsáhle je různá literatura digitalizovaná, jsem se mohl věnovat i četbě různě starých teologických textů – a trochu s překvapením jsem si uvědomil, že ani my v českém evangelickém církevním a akademickém prostředí nejsme s obdobím komunistické diktatury zcela vyrovnáni.

Jak je z předchozích řádků zřejmé, na odpočinek mi mnoho času nezbylo. Volné chvíle jsem věnoval procházkám a výletům. Morata Haus je přímo pod Cestou filosofů, která má navíc dvě části – dolní „civilizovanou“ cestu a horní, upomínající na Heideggerovu Polní cestu. Jeden víkend jsem strávil v Kostnici – při příležitosti 610. výročí upálení Jana Husa a druhý na návštěvě rodinných přátel v Řezně.

Co si odnáším?

Při studijním pobytu jsem přemýšlel nad otázkami společného soužití, které se zde nazývá interkulturalita a interreligiosita. Mezináboženský dialog v Německu se při bližším pohledu jeví být v současnosti – asi především díky situaci na Blízkém východě, v USA a na Ukrajině - v podobné krizi, jako v České republice (např. letos se nekonala ohlašovaná „Náboženská míle“ v Mannheimu). Naproti tomu pestrý společný život v Heidelbergu z pohledu dlouhodobějšího návštěvníka kvete – na univerzitu jezdí díky promyšleným dopravním podmínkám (místy omezení rychlosti na 15 km v hodině) zástupy studentů na kolech, které před budovami vytváří celé parkovací ostrovy, ze školy jdou a spolu se přátelsky baví děti různé barvy kůže a evidentně i různého náboženství, Hlavní třídou a po Starém mostě proudí davy turistů. Myslím, že je to výzva ke společnosti i k církvím u nás – soustavnou podporou společného soužití a budováním toho, co se v Německu nazývá „společnost přátelská pro všechny“ můžeme postupně přetvářet společnost do podoby, v níž se většině jejích členů žije podstatně lépe. Vážným tématem je dědictví postkolonialismu, které nějakým způsobem vnímám i v České republice a v některých teologických projevech. Jak přispět k diskusi v našem prostředí? Nad tím budu muset ještě přemýšlet.

Tématem, jehož jsem se vícekrát dotkl, byla probíhající sekularizace v Německu. Letos poprvé představují křesťané méně než polovinu obyvatel Německa (jak již výše zmiňuji, nesouvisí to s migrací, nýbrž se sekularizací, která se týká převážně mladé generace příslušníků všech náboženství). Největší obavu z toho ovšem projevil přítel, který není křesťanem – muslimský romský právník z Kosova. V Heidelbergu jsem se potkával především s aktivními křesťany. Ti mladší, jak se zdá, hledí do budoucnosti s optimismem, protože ji budou spoluvytvářet. Na straně některých starších byla určitá rezignovanost – „můžeme to takto vést ještě pět až deset let, a pak se to musí změnit“, zatímco jiným myšlenka postupného ztrácení sil a vlivu církve nebyla příjemná – „to máme stále jen sledovat, jak se prodávají kostely a ubývá sborů“? Vrchol církevní moci na evangelické i na katolické straně zde byl zřejmě přibližně v 50. – 70. letech, od té doby probíhá pozvolné, leč soustavné zpestřování německé společnosti (Německo je dnes označováno za „postmigrantskou společnost“) a současně také sekularizace. Členové církve se zde dělí na malá jádra aktivních účastníků bohoslužeb, soustředěných kolem duchovního (výraz „farářská církev“ se používá i zde) a na široký, leč zužující se kruh „tradičních křesťanů“, kteří na církvi doceňují především sociální aktivity (podle výzkumu je

75% křesťanů členy církve především kvůli jejím sociálním aktivitám). Zda jsou ta jádra konzervativní a okraje liberální, nebo naopak, jsem poněkud nepochopil, a slyšel jsem k tomu různé interpretace.

Věc, která mě mrzela a již jsem slychal opakovaně, bylo, že jsme poslední ročník kontaktního farářského studia. Zatímco zahraniční faráři se ještě budou moci účastnit dlouhodobých pobytů, tato možnost se již se neotevře pro německé duchovní. Více než trojměsíční společenství, které jsme zde prožívali s Heike, Ricardem, Dorothee, Lotharem, Gáborem a Joachimem, mezi námi vytvořilo hluboké přátelské vztahy. Vícekrát jsem zde také potkal německé faráře a farářky, pozdravující své české kolegy, které znali právě z kontaktního studia. Ekumena je také věcí osobních vztahů, které se budují postupně a dlouhodobě. Tak, jako v České republice i v Německu prožívá určitou krizi mezináboženský dialog, probíhá také krize ekumeny, kdy vztahy vychládají díky tomu, že se nevěnuje čas jejich posilování a dalšímu navazování. Kontaktní studium pokládám za velmi důležité právě kvůli navazování vztahů a odstraňování předsudků, s nimiž – i když se jim brání – musí vlastně zápasit každý člověk. Proto bych se rád přimluvil za zvážení, zda se v nějaké jen mírně upravené podobě nemůže pokračovat kontaktní studium pro zájemce z Německa i z ciziny.

Poděkování

Ti lidé, kteří neznají farářskou práci, si představují, že se jedná o velmi poklidné povolání – duchovní se pomalu prochází, přemýšlí, modlí se, studuje a moudře hovoří s lidmi. Je to ovšem jakýsi ideál, realitě velmi vzdálený. Kontaktní studium nabízí možnost tuto představu jednou za čas zažít – a je to zkušenost jedinečná a posilující do běžné, neidealizované farářské práce. Proto bych rád na závěr poděkoval všem, kteří mi umožnili prožít krásné tři měsíce a vytvořili pro to podmínky – Katrin König, studijní vedoucí evangelického semináře Morata Haus, v němž nám bylo tak dobře, všem odpovědným osobnostem Zemské evangelické církve v Bádensku a Českobratrské církve evangelické, a také Tomu, který nás učí chodit cestou pravdy.

V Heidelbergu, dne 23.7.2025 *Mikuláš Vymětal*